

SELTSID PALAMUSE KIHELKONNA KESKUSES

Tiina Kivits

Põllumeeste selts

Palamuse põllumeeste seltsi avamise koosolek toimus 28. juulil 1896. aastal. Selts moodustati Kuremaa mõisniku Eduard von Oettingeni juhatusel.

Palamuse eesti–saksa segaseltsi moodustamisel oli mõisnike eesmärk „jõukamate talupoegade saksa sõiduvette meelitamine ühiste majanduslike huvide nimel“. (*Postimees nr 250, 1896. a*)

See põhjustas Palamuse põllumeeste seltsi lõhenemise 1899. aastal.

2. veebruaril toimus Kuremaa põllumeeste seltsi koosolek. Seltsi liikmeskond ulatus viiekümneni, kellest põhikontingendi moodustasid eesti talumehed.

Kuremaa põllumeeste seltsi juhatusse kuulusid president J. Laurson, Kuremaa valla koolitalu omanik, kooliõpetaja M. Uus, kirjatoimetaja ja vallakirjutaja V. Laurson, kassatoimetaja ja taluomanik F. Soodla.

Kuremaa ja Palamuse põllumeeste seltsid seadsid eesmärgiks majanduslike ja praktiliste küsimustega tegelemise ning vaimse kultuuri valdkonnas tegeleti ainult loengute pidamisega. 1909. aastal tõusis Kuremaa põllumeeste seltsi liikmete arv kümnelt seitsmekümnele.

7. veebruari 1909. aasta koosolekul tõstatati küsimus Kuremaa ja Palamuse põllumeeste seltside ühendamise kohta. Postimehe andmetel sai takistavaks teguriks nime küsimus.

Palamuse põllumeeste seltsi liikmete arv vähenes aastatel 1912–1915 viiekümnel kolmekümne kolmele. Samuti oli halvenenud seltsi rahaline seis. Palamuse põllumeeste seltsi tegevus intensiivistus 1925. aastal, kui veebruaris peetud koosolekul võeti seltsi 42 uut liiget. Seltsi esimeestena tegutsesid Leo Kuusik (teade 1925. aastast), Julius Kapral (1935. a) ja Elmar Saarma (1940. a).

1935. aastal võeti vastu otsus Kuremaa põllumeeste seltsiga ühinemise kohta, mis sai teoks 1940. aastal.

Kuremaa tulekahju juhtumisel wastastikuse avitamise selts

Selts asutati 1891. aastal.

Põhikirja sõnastab seltsi otstarbe järgmiselt: „Kuremaa tulekahju puhkudel wastastikku avitamise seltsil on otstarbeks oma liikmetele abi anda raha läbi, kui neile tule läbi on kahju sündinud“.

Seltsi liikmeteks võisid olla ainult Kuremaa valla majaperemehed.

Seltsi valitsus koosnes 15 liikmest, kes valiti kolmeks aastaks. Valitute hulgast pidi igal aastal 5 liiget välja astuma. Valitsuse liikmete hulgast valis peakoosolek presidendi. Ametis oli ka kirjatoimetaja.

Peakoosolek kutsuti kokku kord aastas ning oli otsustusvõimeline, kui 1/2 liikmetest oli kohal.

Põhikirja muutmise ja täiendamisega seotud küsimused arutati läbi peakoosolekul, kus 2/3 kõigist seltsi liikmetest kohal viibis.

Tuletõrjeselts

Kuremaa tuletõrje seltsi asutamise koosolek peeti Kuremaa vallamajas 23. juulil 1900. aastal. Koosolekust, mille kutsus kokku Voldemar Laurson, võttis osa 35 asutajaliiget. Asutajate hulgas oli ka Palamuse praost Burchard Sielmann.

Seltsi vanemaks valiti vallakirjutaja Voldemar Laurson, abilisteks Christof Drawneek ja Burchard Goldberg.

Liivimaa kindralkuberneri poolt kinnitatud põhikirja alusel alustas Kuremaa vabatahtlik tuletõrje selts oma tegevust 26. augustil 1900. aastal.

Seltsi eesmärgiks oli abi andmine tulekahju korral, milleks oli olemas vabatahtlik tuletõrjekomando.

Seltsi sissetulekuallikaks olid põhiliselt peoõhtud ja loteriid.

Tähistati seltsi aastapäevi.

Liikmete arv kasvas juba esimesel aastal kaheksakümneni.

Revolutsioonijärgselt kerkisid esile seltsi liikmete maailmavaatelised erinevused ja sellest tingituna rahulolematuus seltsi juhtkonnaga.

1909. aastal loobus senine esimees A. Martin ametist, tema asemele valiti Mart Uus.

1909. aasta koosolekul võeti päevakorda seltsimaja ehitamise küsimus. Maja avati 12.

detsembril 1910. aastal ning sai järgneva 30 aasta jooksul kihelkonna vaimuelu keskpunktiks.

Ajavahemikus 1908—1911 asutati Kuremaa tuletõrje seltsi raames alaline näitlejaskond, segakoor ja puhkpilliorkester.

1912. aastal valiti seltsi esimeheks Christof Drawneek, 1924 August Tasso.

Seltsis oli 109 tegevliiget. 1925. aastal toimunud seltsi peakoosolekul valiti esimeheks jällegi C. Drawneek.

Aprillis 1925 nimetati selts ümber ühinguks.

1929. aastal kuulus Kuremaa vabatahtlikusse tuletõrje ühingusse tegevliikmeid 192, auliikmeid 3 ja toetajaliikmeid 163. Ühingu juhatuse esimees oli J. Märk.

1932. aastal moodustati Kuremaa tuletõrje ühingus kümnemeheline lentsalk, kelle käsutuses oli auto, 1 käsiprits ja 1 hüdropult.

Kuremaa tuletõrje ühing kuulus 1937. aastast Eesti vabatahtliku tuletõrje liidu Tartumaa brigaadi Jõgevamaa divisjoni.

1939. aastal kuulus ühingu tegevliikmete hulka 127 meest, 30 naist ja 3 auliiget. Esimees oli J. Märk.

Rahvahariduse selts

Palamuse rahvahariduse selts asutati 1917. aastal.

Selts registreeriti Tartu-Wõru Rahukogu poolt 8. juunil 1920. aastal.

Seltsi esimees oli Alfred Teppan.

Seltsi põhiline tegevus seisnes loengute ja kursuste organiseerimises ja raamatukogu pidamises.

Palamuse rahvahariduse seltsi raamatukogu oli tegev 1918. aastast.

19. veebruaril 1920. aastal otsustas Palamuse rahvahariduse seltsi peakoosolek teha seltsi põhikirjas tarvilikud muudatused ja täiendused ning lühendada seltsi nime – Palamuse haridusselts.

1925.–1940. aastani kuulus raamatukogu juhtkonda Palamuse kooli õpetaja Albert Mägiste.

1924. aastal asutas Palamuse haridusselts Soomevere rahvaraamatukogu seltsi.

Selts vaevles pidevas majanduslikus kitsikuses ja seetõttu korraldati materiaalse olukorra parandamiseks peoõhtuid.

Haridusseltsil puudus oma laulu- ja pasunakoor ning seetõttu oldi peoõhtute sisukamaks muutmisel sunnitud abi paluma tuletõrjeseltsilt.

Seltsi tegevuse kõrgperiood oli aastatel 1928–1933.

Aastatel 1928–1940 oli Palamuse haridusseltsi esimeheks kirikuõpetaja Arnold Kerem.

Siseministri resolutsiooniga 15. novembrist 1939 on „Ühingute ja nende liitude seaduse“ põhjal suletud Palamuse rahvahariduse selts.

Lauluselts

1842. aastal asutas Palamuse köster Michael Nieländer Palamuse laulukoori, mida võib pidada lauluseltsi eelkäijaks.

Laulukoor osales esimesel üldlaulupeol ja saavutas võistulaulmisel kolmanda koha.

Pärast M. Nieländerit sai laulukoori juhiks H. Klaarmann, kelle juhatusel esines 26liikmeline Palamuse laulukoor teisel üldlaulupeol.

1917. aastal tuli Palamusele kooliõpetajaks Aleksander Jääger. Tema algatusel taastati laulukoori tegevus.

26. novembril 1922. aastal asutati Palamuse lauluselts. Asutajaliikmeid oli 18.

Seltsi esimeheks oli aastatel 1922–1939 Aleksander Jääger ja 1939–1940 Elmar Saarma.

A. Jäägeri abiliseks oli köster Jaan Linno.

Seltsi juhtkond – esimees, kaks sekretäri, kassapidaja, laulujuht ja tema abi – valiti aastaks.

Seltsi peakoosolek kutsuti kokku vähemalt kord aastas ja oli otsustusvõimeline, kui vähemalt 1/5 seltsi liikmetest osales.

Seltsi eesmärgiks oli „edendada laulmist ja sellekohast haridust, võimaldada seltskonnale tervendavat ja karskendavat meelelahutust tööst vabal ajal, ühtlasi kasvatada viimast tõsise laulu hindajaks“.

Selts käis koos lauluharjutustel, korraldas kontserte, muusikaõhtuid, näitemänge, vastavasisulisi kursuseid ja loenguid, lavastas nii oopereid kui ka operette, osales aktiivselt laulupidudel ning esines tuletõrjeseltsi tähtpäevadel.

Seltsi sissetulekud laekusid liikmemaksudest, peoõhtutest, toetussummadest ja loteriidest.

Palamuse lauluseltsi laulukoor oli 1924. aastast Eesti lauljate seltsi liige.

Kultuurielu oluliseks sündmuseks tuleb pidada lauluseltsi poolt korraldatud kihelkondlike laulupidude läbiviimist Palamusel. Esimene neist toimus 13. juunil 1926. aastal, millest võttis osa 500 lauljat ja 100-liikmeline pasunakoor. Järgnevad kihelkondlikud laulupeod toimusid enam-vähem sama arvu osalejatega aastatel 1931, 1932, 1937 ja 1939.

Palamuse lauluseltsi aktiivne tegevus lõppes 1939. aastal Aleksander Jäägeri surmaga.

Kodu-uurimise selts

Esimesed eesti rahvuslikud kodu-uurimuslike eesmärkidega seltsid rajati 1921. aastal Haapsalus ja Palamusel.

Palamuse kodu-uurimise selts asutati 19. augustil 1921. aastal.

Seltsi esimees oli Palamuse praost August Westren-Doll.

Nõukogude-eelse perioodi tähtsamad kohalikud saavutused kodu-uurimise alal langevad 20ndate algusesse ning on seotud eelkõige Palamuse kihelkonnaga.

Põhikirja kohaselt oli seltsi eesmärgiks kihelkonna mineviku ja oleviku igakülgne uurimine ning kirjeldamine.

Suureks saavutuseks oli, et juba 1922. aastal suudeti koostöös Eesti kirjanduse seltsi kodu-uurimise toimkonnaga avaldada trükis Palamuse kihelkonna kirjeldus. Aktiivsemaiks olid õpetaja Albert Mägiste ja tolleaegne üliõpilane Harri Moora.

Pärast koguteose „Tartumaa“ (sisaldas ka varem ilmunud teost „Palamuse Kihelkond“) trükist ilmumist hakkas kohapealne kodu-uurimine vaibuma.

Siseministri resolutsiooniga 15. novembrist 1939 likvideeriti Palamuse kodu-uurimise selts.

Spordiselts Täht

Palamuse Spordiselts Täht avamispidu toimus märtsis 1927 Palamuse seltsimajas.

Seltsi juhataja ja treener oli Mihkel Lossmann-Uudla. Spordielu eestvedaja oli Toovere külas Kärneri talus elanud noormees Arnold Luha. Sportimisest oli ta niivõrd huvitatud, et koguni oma rahaga ostis ta sporditarbeid. Palamuse seltsimaja hävimisega 1941. aasta sõjatules hävisid ka sporditarbed. Palamuse kirikumõisa planeerimise kava kohaselt sai Palamuse ka spordiväljaku, kuna leidis rohkesti spordihuvilisi noori. Spordiväljak asus vana kabeliaia kõrval, kus praegu on perealamud.

Kodukaitse selts

Selts korraldas riviõppuseid, kokkutulekuid, õppelaagreid, tegeles laagrites toitlustamisega. Talvel viidi seltsimajas läbi käsitöö- ja keedukursuseid.

Naiskodukaitse eestvedaja oli Palamuse kooli õpetaja Salme Mägiste.

Maanaiste selts

Selts Amalie Arsti juhatusel korraldas peoõhtuid, viis läbi keedu- ja käsitöökursuseid. Keedukursuste juhendaja oli Elisabeth Pärna.

Karskusselts

Praktilisele tegevusele ei asunud.

1910 Palamuse ühispiimatalitus

1910 Palamuse laenu- ja hoiuühisus

1919 Tööliste ühisus

1920 Põllumeeste kogu

1920 Palamuse kartuliühisus

1921 Palamuse majanduse ühisus

1921 Palamuse karjakasvatuse kontrollühisus

1924 Palamuse õpilasühing

1937 Tartumaa kaupmeeste ühingu palamuse osakond

Palamuse elektriühing

